

EEN WANDELING

door het dorp

ZOETERMEER

H. Nieuwenhuijsen

Voorzitter van het Historisch Genootschap "Oud Zoetermeer"

Uitgave van het Historisch Genootschap "Oud Zoetermeer"

1951

E E N   W A N D E L I N G

door het dorp

Z O E T E R M E E R

* * *

H. Nieuwenhuijsen

Voorzitter van het Historisch Genootschap "Oud Zoetermeer"

Uitgave van het Historisch Genootschap "Oud Zoetermeer"
1951

TER INLEIDING.

In dit geschrift vindt men al wandelend, verschillende historische herinneringen vermeld over de dorpen Zoetermeer en het voormalige Zegwaard.

't Bepaalt zich tot de dorpen. Over de buitenwegen zijn geen bijzonderheden vermeld.

De onbedrukte bladzijden kunnen door de lezer worden gebruikt voor het aanbrengen van aanvullingen en (of) het inplakken van plaatjes, ansichten, enz. welke betrekking hebben op de tekst.

Moge het met genoeg gelezen worden en aansporen tot bredere studie van verschillende zaken, welke in dit geschrift slechts in vogelvlucht zijn overzien.

Een woord van dank aan het Bestuur van het Historisch Genootschap "Oud Zoetermeer" 't welk deze uitgave mogelijk maakte.

De Schrijver.

Wij staan op de grens van het oude Zoetermeer en het voormalige Zegwaard. Een grens vóór 1935 aangegeven door een steen tussen de andere stenen. Daar op die plaats was vroeger water en een houten brugje leidde van de ene gemeente naar de andere.

Er bestaat nog een plaat uit 1761, waarop dit houten brugje is afgebeeld.

We staan met de rug naar het oude Zegwaard en kijken in het mooie dorp Zoetermeer. We zien een nette straat en een rustige omgeving. Daar in die straat woonden in vroeger jaren verschillende kleine renteniers. Waarom juist daar? Omdat er vroeger geen plaatselijke belasting geheven behoefde te worden, terwijl dit in Zegwaard wel het geval was. Dat oude Zoetermeer had geld op het Grootboek, verkregen door verkoop van grond, ontstaan door het droogleggen van plassen.

In die Dorpsstraat vinden we een Rooms-Katholieke jongens school en daartegenover een meisjesschool en bewaarschool. De tegenwoordige R.K. St. Nicolaaskerk werd daar gebouwd in 1915, ter vervanging van een vroegere kleinere kerk.

Deze kerk is inwendig een prachtig gebouw, door de raamschilderingen. Op 17 Maart 1915 werd door pastoor Van Turnhout zelf de eerste steen gelegd. De nieuwe kerk is een ruim en licht gebouw en bevat 856 zitplaatsen.

Een zoon van de architect, Ir. G.C. Stuyt heeft de volgende beschrijving gegeven:

Deze kerk heeft als grondplan een Latijns Kruis, waarbij de toren is geplaatst in het midden van de voorgevel. De zijbeuken zijn alleen bestemd als doorgang zodat de gehele ruimte van het eigenlijke kerkgebouw, tussen de schipmuren dus, uitzicht geeft op het priesterkoor. Men kan deze kerk het best vergelijken, wat architectuur aangaat, met de eerste kerk die Jan Stuyt gebouwd heeft, en wel met de Sint Pancraskerk te Sloten (N-H).

Herinnert de spitsboog, toegepast bij raamvormen en boogoverspanningen aan het tijdperk der neo-gothiek, dat zijn hoogtepunt heeft gevonden in de figuur van Dr. Cuypers, de geest en de totaal-indruk van de kerk zijn evenwel geheel anders. Hetgeen Dr. Gerard Brom in zijn:

“Herleving van de Kerkelijke kunst in Katholiek Nederland” over de kerk in Sloten schreef, is ook op deze kerk ten volle toepasselijk:

“De architect zocht vooral aansluiting bij het schilderachtige”
“van de omgeving. Hij beseftte dat geen opsiering met allerlei”
“lijsten of baldakijns een zwak gebouw kan redden, maar zette”
“hier en daar een geprofileerd steentje of een vlak beeldje aan”

de hoek van een toren om de omtrek en de afmetingen van het geheel even te markeren. De binnenbouw liet enkel plaats voor zijgangen, waardoor de voorlopige onaantastbare driebeukigheid gehandhaafd en het nieuwe denkbeeld van een open ruimte toch niet prijsgegeven werd (pag. 342).

Inderdaad door de ruimte-indruk, die immers beslissend is voor alle architectuur - onderscheidt ook deze kerk van Jan Stuyt zich van de neo-gothische kerkgebouwen uit die tijd en ook het houten plafond bewees dat een kerk niet persé gewelfd behoeft te zijn om een voor een Godshuis stemmig interieur te verkrijgen.

We zullen hier geen volledige beschrijving geven, wijl de kerken in de gemeente waard zijn in een afzonderlijk geschrift te worden behandeld.

Iets verder merken we nog op een paar flinke huizen van de vroegere notaris en van de voormalige burgemeester C. J. L. Bos en daar vlak naast het raadhuis van Zoetermeer, thans het raadhuis van de gecombineerde gemeenten. 't Is een oud gebouw 't welk op verschillende manieren is verruimd om het zo goed mogelijk aan zijn doel te kunnen doen beantwoorden.

Ook passeerden we nog de mooie pastorie van de Ned. Herv. Kerk, thans bewoond door Dr J. J. Woldendorp.

Vroeger stond daar een meer ouderwets gebouw, bewoond door Ds Y. Bootsma en oorspronkelijk bewoond door de bekende Ds Jodocus van Lodensteyn (1644 - 1650), later in Utrecht, een in zijn tijd bekend dichter. Door zijn karakter en optreden werd hij wel genoemd Ds van Lood en Steyn.

Voorheen was daar een houten ophaalbrug, in latere jaren vervangen door een dito ijzeren, waar bovenin het wapen van Zoetermeer was aangebracht. Toen deze vaste brug werd gebouwd, is dat wapen aangebracht in de ijzeren ophaalbrug die naar de Broekweg leidde, deze is intussen ook al vervangen door een vaste brug.

In de Vlamingstraat zijn nog overblijfselen te constateren van de vroegere schipperij.

Ook vindt men daar nog het oude "Akkerlust" in vroeger tijd bewoond door Burgemeester Augustein, later door een veearts, de heer Vink en daarna door de familie B. Brinkers, stichter van de Brinkersfabriek van Margarine, waarin thans ongeveer 180 mensen werkzaam zijn. Deze zaak is gesticht in het jaar 1890 en in 1917 aldaar gevestigd.

Aan 't einde van deze weg vinden we de brug naar de reeds genoemde Broekweg, waarvan het voorgedeelte thans de naam draagt

van Jacob Leendert van Rijweg welke naam herinnert aan de strijder in het verzet Jacob Leendert van Rij.

Nog steeds staan we op de oude grens der beide gemeenten. Zien we daar nog even naar rechts, naar de Leidse Wallen, dan zien we daar het brandspuithuisje. Vroeger was de brandspuit een handspuit, welke bij gebrek aan water vaak niet werken kon en van tijd tot tijd "geprobeerd" moest worden tot groot vermaak van de jeugd. Er was een breedvoerige "verordening" gemaakt in 1804 op het blussen van brand en de behandelingen der brandspuiten over het brandgeweer, mitsgaders op het houden en bezorgen van de "Klapwacht".

Thans is er een moderne motor-brandspuit met "echte" brandweermannen in uniform, dank zij de arbeid van den tegenwoordigen burgemeester Mr N. Vernède. Deze motorspuit is in 1949 aangekocht ter vervanging van de eerste die in 1944 door de bezetters is geroofd en naar Duitsland weggevoerd.

En de klapwacht? Die is er niet meer sedert er Nacht-politie is. Het was de nachtwaker, die elk uur de dorpen doorging met een z.g.n. "klap". Ook deze functionaris deed voor een dertig jaren geleden in de nacht van 31 Dec. zijn laatste ronde als "klapperman". Zo verdwenen langzamerhand alle "ouderwetse" dingen.

Nog steeds staan we op de grens van de beide dorpen. Daar is nu een gewone straat. Vroeger was daar ook een brug over de Wallen-Wetering, zoals men op een oud plaatje uit 1761 kan zien. We zien recht voor ons de oude Dorpsstraat van Zegwaart met de Ned. Herv. Kerk op de voorgrond.

Op deze scheiding is in 1913 (onafhankelijkheidsfeest) nog dezelfde erepoort opgericht, die in 1813 bij het vertrek der Fransen is gebruikt. Toen in 1813, zo vertellen ouden van dagen is zo geestdriftig bij die poort gedanst, dat niet alleen de schoenzolen losraakten, maar ook sommigen onder de erepoort in zwijm vielen.

ⁱt Werd de tegenhanger van de vreugde op 5 Maart 1795 be-toond bij de Kerk, toen aldaar de Vrijheidsboom geplant werd, voorafgegaan door een grote optocht van ingezetenen met Franse soldaten, begeleid door gewapende burgerwacht en muziek, gedragen door jonge maagden in het wit en geplant onder daverende re-devoeringen en gezang van Hollandse en Franse Vrijheidsliederen, nadat de regerende functionarissen waren ontslagen en door anderen vervangen.

Na de feestvreugde dronken de Franse soldaten 90 flessen wijn leeg in de verschillende herbergen.

Maar - bittere ontgoocheling! Reeds op 6 Maart vergaderden het plaatselijk bewind der beide "Ambachten" om te beraadslagen over een verzoekschrift naar den Haag waarin bitterlijk geklaagd werd over "inkwartiering, afpersing, zware lasten, vordering van paarden en wagens, stro en levensmiddelen". Ook van de verplichte krijgsdienst in het Franse leger kregen deze dorpen een behoorlijk deel.

Was 't dan wonder dat de reactie in 1813 onder de erepoort zo sterk was?

Zien wij, staande op de scheiding der gemeente naar de Delftse Wallen dan kunnen we nog de plaats vinden, waar de vroegere gasfabriek stond en ontdekken we bij de Kerk een complex van oude woningen die, bij uitvoering van het Uitbreidingsplan grotendeels zullen verdwijnen. Er zijn nog wel foto's, welke de herinnering aan deze omgeving zullen bewaren.

Zien we nu recht voor ons, dan kijken we in de Dorpsstraat van het voormalige Zegwaard. De tegenwoordige toestand met zijn goede bestrating en verlichting, zijn flinke moderne huizen en het groot aantal flinke winkels vertoont wel een groot verschil met vroeger.

Die bestrating was er vroeger niet en zowel kippen als varkens liepen vrij rond. Later kwam er een "paardenstraatje" in het midden totdat ten slotte de gehele Dorpsstraat bestraat werd. En de verlichting veranderde ook in de loop der tijden. Petroleumlampen, welke boven het midden der straat hingen en bij het aansteken omlaag moesten worden gehaald, welke later werden vervangen door gaslantaarns aan de huizenkant, om nog later weer plaats te maken voor electrisch licht weer midden boven de straat.

Vroeger was alles veel eenvoudiger en geen wonder. Tussen 1650 en 1750 verkeerde Zegwaard in bittere armoede. Niet alleen werd het geteisterd door brand, maar ook door dijkdoorbraak van de Binnenwegse polder. Er was echter geen geld voor herstel, want de schuld was al groot en over kapitaal beschikte de gemeente niet. Twee jaar bleef 't land onder water, totdat Rotterdam uitkomst bood door geld te lenen. Daar niet altijd aan de verplichting van betaling van rente en aflossing kon worden voldaan, werden Schout en Schepenen meermalen in gijzeling gesteld, waardoor de schulden nog groter werden.

Het enige redmiddel was een loterij, die door het Hof van Holland werd toegestaan. Ver buiten de gemeente werden loten verkocht, die uiteindelijk een winst van 12.000 gulden opleverden. Iedere deelnemer was verplicht een spreuk of versje in te

leveren. Daar zou een leuke bloemlezing van te geven zijn. De Schout was directeur dezer loterij en diende een zware rekening van onkosten in voor hem en " deszelfs vrouw " (4000 gulden).

Na betaling der schulden en sterke inkrimping van de onkostenrekeningen bleef nog 160 gulden over, waarmede in 1703 de brandspuit werd opgeknapt. De Binnenwegse polder is kort nadien drooggelegd.

Nu wij op Zegwaarts grond beginnen te wandelen, bezien we eerst het wapen. Er is over de juistheid en echtheid van dit wapen nogal gestreden, doch bij Kon. Besluit van 24 Sept. 1915 (no. 26) is aan Zegwaart de bevestiging verleend van het van ouds gevoerde wapen, waarvan de beschrijving luidt:

In azuur 3 schuinbalken van zilver. Het schild gedekt door een gouden kroon van 3 bladeren en 2 parelpunten Schildhouders 2 gouden leeuwen getongd en genageld van keel " .

Het eerste, wat wij aan onze rechterhand zien, wanneer we de Dorpsstraat ingaan is de Ned. Herv. Kerk. Vergelijken we de thans bestaande met die uit 1761 dan zien we nogal verandering.

Oorspronkelijk was het een R. Kath. Kerk gewijd aan Sint-Nicolaas. Dit blijkt nog uit een steen onder de toren op het graf van pastoor Grijp, waarop een Miskelk is afgebeeld (1557). De Kerk zelf is de oudste en grootste van de thans bestaande Kerken. In 1450 werd het oude Kerkje aan de Broekweg afgebroken en in 1476 werden aan de nieuwe Kerk giften vermaakt. De stichting valt dus tussen 1450 en 1476.

De Kerk te Zegwaart droeg steeds de naam van Zoetermeer, omdat na de scheiding tussen de gemeenten, de ambachtsheer van Zoetermeer het Collatierrecht had, d.w.z. hij stelde de predikant aan en had nog andere rechten.

In 1590 werd de Kerk die voor de Reformatie aan de Rooms-Kath. behoorde, gerestaureerd en in 1784 afgebroken en door een nieuwe vervangen. Bij opening van de grafkelder der ambachtsheren, vond men een kist, waarin " het lichaam van Louise van Croy " echtgenote van Johan van Bourgondië " , bezitter van de heerlijkheid met Palensteyn verenigd; de steen is voorzien van het jaartal 1590. Een gedenksteen herinnert aan deze bouw in 1787 voltooid " toen de heren J. Kerkhoven en H. J. Vonck Schouten en C. van Leeuwen en C. Maaskant Kerkmeesters van Soetermeer en Zegwaart waren " .

Eveneens spreekt een gedenksteen van de eerste steenlegging door " de hand deez ' drietal jongelingschap, heeft de eerste steen aan dit gebouw gelegd tot fundament en trap, voor ' s menschen heil en godsdiensttrouw. Den 13 April 1785. Thomas van Leeuwen,

oud 12 jaar, Hugo Maaskant, oud 10 jaar, Adriaan Overvliet, oud 10 jaar".

In het Koor was vroeger een zwart bord, in 1590 gemaakt, in 1660 vernieuwd, waarop men in versvorm de verdiensten kon lezen van de toen meest vooraanstaande personen.

De Kerk heeft 4 pilaren, een Koor, een prachtig gebeeldhouwde preekstoel met voorstellingen van de Wetgeving op Sinai, Mozes bij het brandende braambos en de druiven van Eskol. Een mooi orgel, daterend uit 1839, versiert het geheel evenals de Regeringsbanken met de wapens van vroegere ambachtsheren en families.

De toren werd in 1642 (nadat hij door een sterke wind was omgewaaid) vernieuwd wat het bovenste gedeelte betrof, met een achtkantige spits, waarin een koepelruimte, met uurwerk en klokken voorzien, waarvan de oudste klok reeds dateert uit 1571.

In de toren hangen 3 klokken welke allen door de bezetters in de oorlogsjaren zijn weggevoerd. Het kleine klokje dat helemaal bovenin hangt, werd na de bevrijding teruggevonden in de kelder van het gemeentehuis te Alblisserdam. Deze draagt als randschrift ANTONI WILKE 6 ME EECIT ENCKHUSME 1657.

De beide grote klokken werden na de bevrijding teruggevonden te Spijk, gereed voor vervoer naar Duitsland. De grootste was helaas gebroken en moest overgegoten worden, daarop is toen dit randschrift aangebracht:

VAN BERGEN

19-HEILIGERLEE-49

SOO DICKWIJLS ALS GIJ HOORT DEEZ KLOCKENSLACH

GEDENCKT AANDACHTIGLIJK AAN UWEN JONGSTEN DAGH.

aan de andere kant staat:

DE MEESTER IS DAAR EN HIJ ROEPT U.

De andere klok is ook weer in de toren aangebracht en heeft tot randschrift

MARIA BEN ICK GEGOTEN VAN ADRIAN

STEIILAERT MDLXXI (1571)

De tegenwoordige predikant Dr J. J. Woldendorp verrijkte de historische gegevens met een volledige lijst van alle predikanten sedert de Hervorming. Vanzelf sommen we die allen, 22 in getal niet op. Slechts moge in de herinnering blijven de eerste predikanten Ds Wijnandus van Beek 1575. Ds Blijvenberg 1615, die wegens Arminiaanse gevoelens in 1618 werd afgezet. Ds Lodesteyn 1644, Ds Leyendekker 1650. Ds den Appel 1765, die hier de komst der Fransen meemaakte, doch tot de Oranje partij behoorde en de beide predikanten van Sittert, die hier samen een kleine eeuw hebben gearbeid 1806 . 1886. Het thans nog levend geslacht heeft nog herinneringen aan Ds Bootsma die hier 40 jaar

stond en Ds Rôth, die in 1934 naar IJsselmonde vertrok.

We hebben lang genoeg bij de Kerk vertoeft.

En nu vlug doorlopen even naar de overzijde. Onderweg werpen we nog een blik op de plaats naast de Kerk, waar voor enkele jaren nog "het wachtje" stond.

We zijn nu, na enkele winkels te zijn gepasseerd, plotse-ling voor een aardig poortje gekomen, waarboven een steen, met het opschrift "Schole" 1611.

Dit poortje leidde van ouds naar de School der beide dorpen doch behorende aan Zoetermeer.

En dit geeft ons aanleiding iets van het Onderwijs van vroeger te vertellen, waarvan echter niet zo veel belangrijks is te melden.

Reeds vroeg werd hier onderwijs gegeven, door de geestelij-keid - Paus Innocentius III bepaalde, dat waar een kerk was, ook een onderwijzer moest zijn. Zo'n schoolonderwijzer werd be-noemd door de Graaf, later door de Ambachtsheer.

De boekdrukkunst deed ook het Onderwijs vooruitgaan. Maar een geregeld verhaal is daarover niet te geven. Totdat de Her-voorming doorbreekt.

Reeds in 1570 moest hier van de belasting, de "Steek" gehe-ten aan de Schoolmeester van Zegwaard 75 gulden jaarlijks wor-den uitgekeerd, mits Zoetermeer er ook 75 gulden bij deed. Die 150 gulden was een rijk inkomen, zodat geen bijverdiensten no-dig waren. 't Was de tijd, dat "een huisman zijn vrouw berispte, omdat hij te veel verdiende, om bonen met spek te eten n.l. 30 cents per dag". Toen de tijden duurder werden, werd ook hier het Schoolmeestersambt verenigd met dat van Kloklouder, koster en doodgraver.

Na de Reformatie werd hier in 1575 het onderwijs beter gere-geld. De school was "Openbaar", wyl de Overheid haar sticht-te en betaalde, doch de "richting" werd door de Kerk bepaald en zo werd ze in feite een Gereformeerde School.

Als Ds v. Bèek in 1575 zulk onderwijs medegesticht heeft, komt er orde in en in 1599 werd door de Ambachtsvrouw van Bent-huizen hier Mr Claes benoemd, wat tot veel moeite aanleiding gaf.

Uit het jaartal boven ons poortje blijkt, dat hier in 1611 reeds dit schoolgebouw gesticht werd. De mooie dakgevel uit het begin der 17e eeuw van het huis van het Hoofd der School naast het poortje is helaas door verbouwing, weggefallen.

Tijdens Ds Leyendekker (1650 - '55) brak hier een felle strijd uit over het benoemingsrecht tussen de Kerkeraad en de Ambachtsvrouw van Benthuizen, van welk geschil de beide Meesters Velleman en Croonhardt de dupe werden, en die samen een scheld-

partij aanginge, die Kerkelijk behandeld moest worden.

Dat men toen reeds prijs stelde op goed onderwijs bleek wel uit de reglementen op de Weeskamers, waarin de Weesmeesters verplicht werden te zorgen voor goed onderwijs aan de wezen.

De Meesters waren vroeger zeer bedreven in de schrijfkunst en versierden de letters op zeer krullige wijze. Ze beoefenden vaak de schilderkunst. Zo schilderde b.v. Meester van Heyzeldoorn in 1709 voor 4 gulden en 15 stuivers op de brandspuit de naam van Zegwaart "geschreven met den penseele".

In 1777 werd hier Pieter Muiden "schoolonderwijzer", die hier de Franse tijd meemaakte, met zijn vele "verordeningen" op onderwijsgebied.

In 1827 werkte hier Meester J. de Puy, die in 1829 naar het Christelijk Onderwijs overging.

Diens zoon J.C. de Puy, alhier in 1835 geboren werd later een bekend organist en componist, wiens liederen heden nog in vele scholen gezongen worden.

Onderwijs was hier een gemeenteraad ingesteld, ter vervanging van Schout en Schepenen. En nu ontstond weer een strijd over het benoemingsrecht tussen de Ambachtsheer J. Bos (1827-1852) en de Raad. De Raad won, waardoor de "Ondermeester", Noordijk Hoofd der School werd en bleef tot 1874.

Nog herinneren we aan de heren G.A. Geerlings en G.J. Verwers, die hier lange jaren hebben gearbeid, totdat in 1925 de heer G.F. Baylé in functie trad, opgevolgd respectievelijk door de heren Sonneveld en Lutijn.

De school is in de loop der jaren, meermalen verbouwd en vergroot en nadat tussen de beide gemeenten vaak strijd was gevoerd over ieders plichten en rechten en het een ogenblik scheen, alsof Zoetermeer een eigen school zou bouwen, werd er een mooi, nieuw gebouw met 6 lokalen en 2 verdiepingen gesticht, thans nog een sieraad van ons dorp.

En nu het poortje uit en de straat op.

We behoeven niet ver te lopen of we staan voor het café "De Jonge Prins". De eigenaar doelde in die naam op Stadhouder Willem III, doch moest in de Franse tijd deze veranderen in: "De reizende man".

Hier in "De Jonge Prins" hebben op de bovenverdieping jarenlang gezeteld de Burgemeesters Jacobus Lammens (1862 - 1882) en Cornelis Leonardus Jacobus Bos (1882 - 1917). Diens zoon en opvolger Frederic Sophia Guillaume Bos (1918 - 1937) betrad echter het nieuwe Raadhuis, iets verder in de Dorpsstraat, welk gebouw

in 1916 tot raadhuis werd ingericht en later door de N.V. Brinkers Fabrieken werd aangekocht. Dit Raadhuis bleef in gebruik tot 1935, toen onder burgemeester Leopold Roland Middelberg op 1 Mei 1935 de Vereniging der beide gemeenten tot stand kwam, samen thans tellend ruim 6500 inwoners.

Als Raadhuis werd nu betrokken, na aangebrachte verbeteringen, het oude Raadhuis van Zoetermeer. We hebben het bij onze wandeling door Zoetermeer al even opzij gezien bij het aanplakbord. Het hek iets verder op de voorgrond is de ingang naar "het oude huis", de vroegere Burgemeesterswoning.

De geschiedenis van Zegwaart in vroeger jaren komt vrijwel overeen met die van Zoetermeer. Ook hier Ambachtsheren, vaak dezelfde en dit was bevorderlijk aan de vrede. Waren er verschillende Ambachtsheren, dan was er vaak twist.

Een klein eindje voorbij "De Jonge Prins" vinden we een klein pleintje met een oud gebouw, tegenwoordig bekend als het Arbeidsbureau, voorheen als Wijkgebouw der Ned. Herv. Kerk.

Vroeger was dit een Kerk der Remonstranten, die niet voor aan de weg gebouwd mocht worden, dus een z.g.n. schuilkerk.

De Remonstranten hebben hier een flinke gemeente gehad.

Reeds in 1619 moest de Synode van Dordrecht de predikant der Ned. Herv. Kerk wegens Arminiaanse afwijking afzetten. In 1634 werd een kerkje gebouwd dat tot 1841 dienst deed. Toen verrees een nieuw kerkje, waarin een steen in de achtergevel vermeldt, dat de eerste steen gelegd is op 13 April 1841 door Antonie Nicolaas Molenaar. Het paalde aan de predikantswoning. In 1787 werden de gemoederen ook hier verhit in de strijd tussen Prinsgezinden en Patriotten. De rustende Remonstrantse predikant Pieter v.d. Bosch, ondervond daarvan de droevigste gevolgen.

Een drama schandelijk in opzet en uitvoering speelde zich hier af, waarvan de vermelding een zwarte vlek nalaat op het historische blad onzer dorpen. Het gepeupel bestormde zijn woning, wjl hij verdacht werd van anti-Oranjegezindheid. Hij moest de vlucht nemen over de daken en werd later, nadat zijn lijk 5 dagen was blijven liggen, aan een touw door het water gesleept en zonder kist begraven.

In 1865 werd, na opheffing der Gemeente het Kerkgebouw gekocht door Marinus en Isaac Bos en gebruikt voor Evangelisatielokaal van "De Vrienden der Waarheid", wjl de predikant Ds van Sittert enigszins de Groninger richting scheen toegedaan. Met de komst van Ds Y. Bootsma, die een Gereformeerde prediking bracht, werd dit lokaal bestemd voor Chr. Bewaar-, Naai- en Breischool en na opheffing daarvan deed het een paar jaar dienst als hulplokaal bij de Chr. School, die wegens uitbreiding een

geheel nieuw gebouw kreeg. Later werd het gerestaureerd en gebruikt als Verenigingsgebouw van de Ned. Herv. Kerk, terwijl het tijdelijk werd ingericht voor ontspanningslokaal voor de werklozen.

Na de dood van Ds Y. Bootsma heeft zich de geschiedenis herhaald en is in de voormalige Chr. School gevestigd de Evangelisatie tot verbreiding der Geref. Waarheid in de Ned. Herv. Kerk.

En als we nu voorbij het vroegere raadhuys gewandeld zijn komen we bij de fabrieken van de N.V. Zelandia, gesticht op de terreinen waar heel lang geleden het Middeleeuwse Kasteel "Palensteyn" stond. Een kasteel was het aanvankelijk, maar later meer een ridderhofstede, waarvan de Ambachtsheer Hendrik v. Egmond reeds in 1370 eigenaar was. Ook de Ambachtsheer Hendrik van Diest was heer van Palensteyn.

Vlak tegenover deze historische plek, staat de "School met den Bijbel", de grootste van het dorp. Ze telt thans ruim 400 leerlingen.

Dit gebouw dateert van 1931, de school zelf van 1861. Onder moeilijke omstandigheden werd ze gesticht, toen sommigen niet meer met het onderwijs van Meester Geerlings accoord konden gaan. In 1901 verrees een nieuw gebouw. Van de Stichters herinneren we aan mannen als A. Visser, G. P. de Bruin, C. Bos, I. Bos, A. v. Beek, M. Bos, J. v. d. Vaart, H. Koetsier. Na het eerste hoofd de heer Pistoors, traden nog op de heren J. J. Ket, D. Riezebos, H. Nieuwenhuysen en E. Jongebreur, die hier geslachten hebben onderwezen en aan wie velen nog herinneringen hebben. Ook Ds Y. Bootsma gaf als voorzitter 40 jaren zijn arbeid aan de school met J. Scheer en E. H. Chardon. Thans is het t gebouw der Vereniging tot Verbreiding der Geref. Waarheid en Chr. Bewaarschool en wordt zomede gebruikt voor de Lagere Landbouwschool (Hoofd de heer G. F. Baylé).

Verder in de Dorpsstraat passeren we de tegenwoordige Openbare School en komen we langs het gebouw der Spaar- en Voor-schotbank het centrum van Zoetermeers geldwezen, waarachter het Gymnastiekgebouw en daar tegenover de vroegere Chr. School.

Lopen we recht door dan komen we in een gedeelte van de Dorpsstraat t welk vroeger het Lager Einde genoemd werd. We laten de Stationsstraat rechts liggen. In dat Lager Einde nu stond weleer de Gereformeerde Kerk. Thans is dit gebouw een boterpakkerij van de firma A. v. d. Spek.

Oorspronkelijk omstreeks 1854 vergaderde deze gemeente in een huis in de Vlamingstraat in los kerkelijk verband. Tot de eersten behoorden o. m. J. van Os, en C. Benschop. De eigenlijke stichting had plaats in 1862 onder de naam van "Christelijk Af-

gescheiden Gemeente". Later in 1892 verandert in "Gereformeerde Kerk".

In 1867 werd het kerkgebouw in het Lager Einde betrokken. Een gevelsteen vermeldt: "Eerste steen gelegd door C. J. Veldhuyzen. Hoe lieflijk zijn Uwe woningen, o, Heere der Heirscharen". Dit gebouw deed dienst tot 1932, toen de nieuwe Kerk met toren aan de Stationsstraat in gebruik werd genomen.

Een hele reeks van "oefenaars" en predikanten van Ds J. P. v. d. Maas tot Ds W. E. Gerritsma hebben de Gemeente gediend, waaronder Ds F. C. Meyster een korte en Ds H. Versluys een lange tijd.

Wandelen we nu nog even verder langs Schinkelweg en den Hoorn, dan komen we aan de viersprong. We passeerden dan de plaats, waar voorheen de posthoorn brieven in ontvangst nam en afgaf en eveneens de plaats waar voorheen een niet al te deftig logement voor bedelaars stond.

Bij de viersprong vinden we de weegbrug. We zullen de Zegwaartse weg, die ons naar Benthuizen voert, laten liggen. Flinke boerenhofsteden zijn daar te vinden, waarbij we nog opschriften zouden kunnen lezen als: "De goede aarde", "Wildrijk", "Abraham Adriaanhoeve", "Voorzorg", e. m. a.

De weg recht voor ons, de Bleiswijkse Weg voert ons naar de aangrenzende Gemeente Bleiswijk. Hij is bebouwd met moderne woningen voor middenstanders en getuigt van de vooruitgang der gemeente gedurende de laatste jaren. We vinden hier een buitengewoon grote vijver, ontstaan door uitgraving van grond, die gebruikt is voor de aanleg van de nieuwe grote Rijksweg naar den Haag.

Slaan we de Rokkeveense weg in, dus rechts, een landweg, polderweg zo men wil, die "dood loopt", dan komen we voorbij de Model-boerderij van Nutricia. We slaan echter al spoedig rechts af en komen in de Molenstraat. Deze straat in latere jaren aangelegd werd destijds een nieuwe aanwinst voor de Gemeente. Ze is aan weerszijde bebouwd met flinke arbeiderswoningen, terwijl men er ook een gedeelte vindt, waar "tuintjes" voor de huizen zijn.

Aan 't eind dezer straat komen we weer op de Stationstraat vlak tegenover de korenmolen, waarom die weg vroeger dan ook "Molenweg" heette. In de grijze oudheid heette deze weg "Kapellelaan" naar een kapelletje, 't welk in deze buurt gestaan heeft. In de middeleeuwen stond in die buurt een Rooms Katholiek kapelletje, gewijd aan Maria en die daarom "Onze Lieve Vrouwe kapel" geheten werd.

Wat de molen betreft, deze werkte vroeger als "windmolen", later "machinaal", doch de wieken zijn behouden gebleven. Hij

is in 1897 gebouwd. Voor die tijd stond op dezelfde plaats een z.g.n. "grondmolen". De Vereniging "Monumentenzorg" deed pogingen om de wieken behouden te doen blijven, waarvoor de Gemeente een subsidie verleent.

De Molenweg, thans Stationstraat, was voorheen een bijna onbegaanbare polderweg aan beide zijden beplant met knotwilgen waarlangs een klein aantal boerenwoningen. "Nabij" en een woning met koeien- en paardenkop aan den gevel zijn wel de oudsten. Thans is het een straatweg, aan weerszijden bebouwd met midden-standswoningen, waarvan sommigen het aanschijn van een villa vertonen en daar midden tussen in verheft zich de in 1932 gebouwde Gereformeerde Kerk met toren, waarin uurwerk en luidd klokken.

Aan 't einde van deze weg passeren we de fabriek "Nutricia" (nutritie = voeding), welke in 1896 werd gesticht en zich steeds meer uitbreidde, niet alleen in grootte, maar ook in fabricatie van meer artikelen, o.a. boter, zuigelingenvoedsel en brood voor suikerzieken. Onder leiding van de heer v.d. Hagen en meer anderen werd het een fabriek met plm. 300 man personeel.

Verder wandelend staan we voor het viaduct van de nieuwe Rijksweg den Haag - Utrecht. Hier vinden we volop gelegenheid kennis te maken met verkeersborden.

En aan onze linkerhand zien we het station liggen langs de lijn den Haag - Gouda. Dit station Zoetermeer, vroeger Zegwaart - Zoetermeer in het spoorboekje genoemd, is gebouwd in 1906, omdat het vorige in de winter van 1904 - '05 afbrandde. Als historische herinnering bestaat er nog een foto van de ruïne van het afgebrande gebouw. Het nieuwe station werd als een z.g.n. "eilandstation" gebouwd.

Wandelen we nu rechtuit dan komen we bij het "Voorhoekje". Echter passeren we nog vlak bij de Landscheiding, de Watertoren.

Deze mooie toren is in 1926 gebouwd en in 1927 is de waterleiding hier tot stand gekomen.

Vóór de tot standkoming van de waterleiding gebruikten de bewoners hier regen- en putwater, ja zelfs wel slootwater. Dit water uit vaarten en sloten was op zichzelf al niet hygiënisch, doch het gevaar werd verergerd door velerlei afval, voornamelijk van fabrieken afkomstig. De waterleiding was dan ook een zeer nodige en mooie verbetering.

Langs deze weg vinden we behalve boerderijen ook tuinderijen.

Aan 't eind van het Voorhoekje zijn we op de grens der Gemeente en komen we op het gebied van Pijnacker, terwijl we links

om slaande langs de carosseriefabriek "de Haan" bij de grans van Berkel komen

En hiermede hebben we de wandeling door ons dorp Zoetermeer volbracht.

H. Nieuwenhuijsen.

Voor aanvullende lectuur verwijzen wij naar onderstaande "bronnen" welke voor eendeel thans nog wel onder ieders bereik kunnen komen.

1. A. Brauckman "Uit de oude pampieren". Nieuws van Zegwaart en Zoetermeer 23 Oct. 1915 - 16 Dec. 1916.
2. Onbekend. Zoetermeer voor 100 jaar "Nieuws van Z.Z. 3 Juni 1911 - 21 Oct. 1911.
3. J.P. Verhaar "De Kerkschildering te Zoetermeer" Leidsche Courant Jan. 1923.
4. A.N. Duiniveld "Zoetermeer". Haarlemsche Bijdragen 5e deel 1937.
5. Dr J.J. Woldendorp "Lijst der Predikanten te Z.Z. sedert de Reformatie 1575 - 1935".
6. L.R. Middelberg "Rapport over de Vereniging der beide Gemeenten Z.Z. 1935".
7. A. v.d. Spek en H. Nieuwenhuijsen "Herinneringen uit het Kerkelijk leven 1935".
8. H.Nieuwenhuijsen "De Vereniging der beide Gemeenten Z.en Z." Courant van Zegwaart 1933.
9. H.Nieuwenhuijsen "Gids van Zoetermeer" 1938.
10. H.Nieuwenhuijsen "Het Onderwijs in Zoetermeer vóór en na 1861" (is nog in bewerking).
11. "De Standaard" Nov. '35, geeft met andere historische bijzonderheden over Zoetermeer, de geschiedenis van de Brinkers fabrieken.